УДК 378.183

ЮРІЙ МАТВІЄНКО

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СЕРЕДОВИЩА ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається виховання студентів як одна з основних складових педагогіки вищої школи, з опорою на середовищний підхід і у відповідності з віковими особливостями та специфікою молодіжної субкультури. В якості середовища виховання соціально активої особистості обрана система студентського самоврядування.

Ключові слова: *виховання, виховне середовище, студентське самоврядування, соціально активна особистість.*

Постановка проблеми. Сучасне тлумачення терміну «виховання» позиціонує його як цілеспрямований та організований процес формування особистості. Як загальна абстрактна категорія, виховання відображає і виражає об'єктивний конкретно-історичний процес – рух відносин, спілкування, діяльності в суспільстві, завдяки якому здійснюється наступність між поколіннями [4].

При моделюванні системи виховання педагогічного вищого навчального закладу необхідно спиратися на положення середовищного підходу до освіти, згідно з яким під виховним середовищем розуміють частину соціального середовища, спеціально створеного для фор-

© Ю. Матвієнко, 2013

мування суб'єктів громадської діяльності на всіх рівнях громадського життя [6]. Виходячи з цього, а також спираючись на запропоновану Л.І. Новіковою інтерпретацію поняття «виховний простір» (результат конструктивної творчо-інтегруючої діяльності всіх елементів соціального простору з метою підвищення ефективності виховання) і необхідно формувати виховний процес у педагогічному вищому навчальному закладі. Іншими словами, виховний простір – це педагогізоване середовище, в якому здійснюється діяльність по вихованню та соціалізації студентів [15].

Аналіз літератури [3; 9; 12] показав, що проблемі виховного простору в останні роки приділяється велика увага дослідників. Разом з тим, поряд із поняттям «виховний простір» (А.В. Гаврилін, Н.Л. Селіванова, І.Г. Ніколаєв), часто використовується поняття «освітній простір» (Е.Ф. Зеєр, Н.В. Кузьміна, К.С. Махмурян, Г.В. Мухаметзянова, Е.А. Ямбург), «виховуюче середовище» (А.Г. Калашников, А.П. Пінкевич, С.Т. Шацький, Н.Є. Щуркова) та інші. Таке різноманіття понять обумовлене тим, що в наш час у світовому освітньому процесі виникає та широко обговорюється нова система цінностей та цілей освіти; відроджується концепція особистості, яка ґрунтується на ідеях природовідповідності, культуровідповідності та індивідуально-особистісного розвитку; з'являються нові парадигми освіти, в яких педагогічна дійсність відображається за допомогою нової мови науки. До наукового обігу входять такі поняття, як освітній простір та освітній регіон, полікультурне освітнє середовище, освітні технології та інші.

Принципами побудови виховного простору у ВНЗ є принцип добровільності і партнерських взаємодій, відвертості, креативності, проективності, ресурсності, варіативності, багатовимірності, безперервного розвитку, подієвості, єдності традиції і новаторства, ініціації активності суб'єктів виховного простору.

Держава вбачає у вихованні у ВНЗ головний засіб виховання громадян, зацікавлених у стабільності і процвітанні своєї країни, здатних забезпечувати подальший розвиток демократії, економіки, культури, таких, що проявляють турботу про гідне життя своїх співгромадян. А це можливе лише за умов формування та функціонування виховного середовища навчального закладу, деталізація якого становить **мету** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Соціально-виховна робота зі студентами на кожному факультеті університету – це взаємопов'язаний цілісний процес роботи деканату, кафедр факультету, кураторів студентських груп і органів студентського самоврядування, і якщо одна зі складових виховного середовища з певних причин самоусувається від цієї роботи, то це впливає на показники якості освіти студентів, їхньої успішності, розвитку їхньої духовності і громадянської відповідальності.

В ПНПУ імені В.Г. Короленка система соціально-виховної роботи проводиться в таких формах:

1) робота заступника декана з виховної роботи;
2) робота кафедри (оскільки кураторами групи є викладачі кафедри);
3) куратор (викладачі безпосередньо взаємодіють із закріпленими за ними групами);
4) студентські органи самоврядування (студентська рада, студентський профком).

Розглянемо поняття виховного простору студентів та умови його організації. Термін «простір» у сферу соціального життя прийшов із фізики та математики, де він розумівся як множина об'єктів та відстань між ними [7; 8]. Філософське уявлення про простір характеризує його як форму існування буття. Простір виражає відносини між відповідними об'єктами, визначає порядок їх розташування та протяжності, характеризує всі форми руху матерії, включаючи соціальну.

Термін «виховний простір» з'являється в науковому лексиконі педагогічної науки в 60-70 роках XX-го століття у зв'язку з узагальненням експериментальної діяльності по створенню соціально-педагогічних комплексів. Сутність поняття «виховний простір» розглядають А.В. Гаврилін, Н.Л. Селіванова, І.Г. Ніколаєв та інші автори.

У роботах А.В. Гавриліна виховний простір розуміється як багатовимірна та поліфункціональна освіта, через яку проявляється вплив усіх факторів виховання та інших просторів (предметного, екологічного, інформаційного, освітнього, соціокультурного та ін.) на процес становлення, розвитку та самореалізації особистості [3; 16]. Розглядаючи виховний простір як ідеальний об'єкт, А.В. Гаврилін визначає його як тимчасове поєднання джерел енергії, здатних забезпечити розвиток особистості у відповідності з певними цілями. При

конкретно зафіксованих, заданих зовні (еталонних) цілях виховання стосунки у виховному просторі мають авторитарний характер і спрямовані на передачу фіксованої соціокультурної спадщини (у вигляді знань, умінь та навичок) та на підготовку до життя. Якщо ж метою виховання, на думку А.В. Гавриліна, виступає внутрішній ціннісний орієнтир на розвиток та самореалізацію студента, то ми маємо справу з гуманітарним виховним простором з гуманістичними стосунками. Таким чином, характер стосунків, на думку А.В. Гавриліна, і буде ***першою характеристикою*** виховного простору.

Друга характеристика виховного простору, як її бачить А.В. Гаврилін, – це його системність, яка містить рівень системоутворюючих стосунків та субстратний рівень. Рівень системоутворюючих стосунків складає функціональна структура виховного простору. Це ті стосунки, які виникають між суб'єктами даного простору в ході реалізації власних виховних функцій. Іншими словами, системутворюючі відносини, на думку А.В. Гавриліна, відображають поле діалогу (точніше, полілогу), який відбувається (а якщо його немає – то немає і виховного простору) між виховними системами [3].

Субстратний рівень – це пасивні і активні елементи простору. Пасивними складовими виховного простору є елементи екологічного середовища та артефакти. Активними елементами організаційної структури виховного простору, за твердженням А.В. Гавриліна, є єдині виховні колективи та окремі люди (викладачі, вихованці, батьки), які виступають суб'єктами виховання. Виховний простір, відмічає вчений, гетерогенний за своїм субстратом. Одночасно з розвитком впорядкованості в ньому відбувається збільшення та ускладнення внутрішньосубстратних несистемоутворюючих зв'язків. За рахунок «свободи волі» активних елементів виховного простору рівень відносин другого порядку (між концептом, структурою і елементами) менш лінійно детермінований. На думку А.В. Гавриліна, проявляється тенденція до забезпечення цілісності простору за рахунок інформаційних структур. Активні елементи виховного простору, в свою чергу, можна розділити на системовизначаючі та системоскладаючі. До системовизначаючих елементів належать виховні колективи навчальних закладів, в тому числі й система студентського самоврядування, а до системоскладаючих – всі колективи та співробітники закладів соціокультурного середовища, що так чи інакше задіяні в процесі виховання [3; 16].

Третя характеристика виховного простору – це параметри, крізь які він може бути описаний: багатомірність, протяжність та густина. Виховний простір є багатомірним і включає у себе інші підпростори: вітальний, фізичний (екологічний), інформаційний, освітній, соціокультурний та ін. «Вимірність», а також густина входження інших підпросторів до кожного конкретного виховного простору є величиною строго індивідуальною і залежить від різних, конкретних обставин, пов'язаних в основному з тим, наскільки успішно викладачам вдається включити той або інший підпростір до цілеспрямованого процесу виховання [17; 16].

У роботах Н.Л. Селіванової зазначається, що під виховним простором можна розуміти динамічну мережу взаємопов'язаних педагогічних подій, яка збирається зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних) та здатна виступити інтегрованою умовою особистісного розвитку людини [13; 16]. Під колективними суб'єктами в даному випадку, на думку Н.Л. Селіванової, розуміють професійні спільноти, університети та заклади додаткової освіти, що ставлять перед собою виховні цілі. Індивідуальними суб'єктами в такому випадку будуть викладачі, студенти, різні люди, зустріч з якими може стати подією, що вестиме до виховання.

У дослідженні І.Г. Ніколаєва виховний простір визначається як ціль та результат системної організації виховання [13]. Під виховним простором І.Г. Ніколаєв розуміє результат конструктивної соціально-педагогічної діяльності творчого та інтеграційного характеру.

Таким чином, виховний простір розглядається спеціалістами як динамічна мережа взаємопов'язаних педагогічних подій, яка створюється в середовищі закладу і здатний виступати інтегрованою умовою особистісного розвитку студента, та як місце, в якому індивідуальними та груповими суб'єктами виховання здійснюється спеціальна діяльність, а також формуються різноманітні зв'язки та стосунки, які створюють умови для підготовки соціально активної особистості та розвитку особистості в цілому [10; 11].

На думку дослідників [3; 16; 17; 13], різноманіття форм та методів, які утворюють простір, у свою чергу, дозволяє кожній людині, яка входить у простір, незалежно від віку, культурного рівня та інших умов, допомогти в її саморозвитку та становленні. Очевидно,

що з розвитком виховного процесу розширюється поле вибору шляху розвитку для кожної особистості. Для створення подібних умов необхідне використання всіх можливостей соціального, культурного, освітнього та інших середовищ. Інтегрування різних підпросторів і створює цілісний виховний простір [16].

На думку Т.П. Бєлікової, виховний простір – це багаторівневе утворення, в якому можна виділити, принаймні сім рівнів (компонентів): діяльнісний, комунікативний, компаративний, інформаційний, емоціональний, соціально-предметний, екологічний [16].

Діяльнісний елемент виховного простору або, іншими словами, діяльнісне середовище – це середовище безпосередньої самореалізації, самоствердження особистості. Саме таким середовищем повинна стати система студентського самоврядування для студентів – майбутніх учителів.

Комунікативне середовище, уважає Т.П. Беліков, – це середовище безпосереднього спілкування. Обмеження одних форм спілкування, блокування інших та заохочення третіх – це лише деякі способи соціальної оптимізації в сфері міжособистісного спілкування.

Компаративне (від латинського comparatio – порівнювати, зіставляти) середовище, яке виступає соціальним тлом для порівняння та самопорівняння людини. Студент виступає для іншого свого роду «дзеркалом», в якому той бачить себе, свої переваги та недоліки. Причому, в одному випадку порівняльне тло надихає студента, в іншому викликає комплекс неповноцінності. Регулювання компаративного тла студента входить до числа задач (методів) оптимізації керування соціальним простором.

Предметне середовище включає в себе багато значимих для студента предметів, якими він зіставляє власну поведінку та діяльність. Предмети та предметні структури, що мають певне значення для студента, здійснюють регулюючий уплив на їхніх власників або творців.

Екологічне середовище Т.П. Белікова визначає як систему обслуговування студентів, яка включає в себе побутові, транспортні та інші послуги. Важливе значення мають тут: гуманний характер послуг; адресна спрямованість; достатність, своєчасність послуг; коректність та достатність їх представлення.

На думку Т.П. Бєлікової, не менше значення має емоційне середовище, що підвищує настрій студентів, їхню працездатність, готовність до контактів.

Інформаційне середовище характеризується змістом та об'ємом необхідної та достатньої інформації її джерелами, спрямованістю та густиною, каналами передачі, співвідношення прямого та зворотного зв'язку.

Можна відмітити, що поняття «виховного середовища» визначається авторами неоднозначно. Різночитання у визначенні певною мірою обумовлені об'єктивними факторами, оскільки сам простір багатомірний.

Таким чином, педагогічні дії з середовищем можна охарактеризувати як використання потенціалів середовища, обмеження негативних факторів середовища та підсилення позитивних. У будь-якому випадку середовище трактується як певні об'єктивно дані обставини, якими, при наявності певної мети, можна більш менш успішно керувати. Багато з компонентів середовища можуть бути використані в підготовці соціально активної особистості майбутнього вчителя, включені в цей процес, а певні елементи середовища (такі як система студентського самоврядування) можуть стати об'єктом спеціального вивчення та удосконалення, в той час як неорганізоване середовище діє на студента стихійно [14].

Аналіз літератури [1; 2; 5], результатів дослідно-експериментальної роботи показав, що виховний простір майбутніх учителів будується на таких принципах:

1) гуманістична спрямованість виховного простору сприяє формуванню та удосконаленню особистості студента (майбутнього вчителя), його готовності до саморозвитку, самоконтролю, самопідготовки, до творчості та взаємодії з педагогом та один з одним;

2) інтеграція навчальної та позанавчальної діяльності спрямована на реалізацію спільності цілей, задач, шляхів та прийомів формування світогляду, соціалізації, підготовки майбутнього вчителя до активної педагогічної діяльності;

3) полікультурна толерантність – гуманістична особистісна якість студента передбачає усвідомлення ним самодостатнього характеру кожної культури, в тому числі й національної для його самореалізації в поліетнічному середовищі;

4) моделювання театральної діяльності сприяє вихованню соціально активної особистості майбутнього вчителя, здатного до культурної самоідентифікації та самовизначен-

ня; розуміння студентами як майбутніми вчителями значимості театральної діяльності в становленні їх професійної компетентності;

5) моделювання творчої діяльності в системі студентського самоврядування, що сприяє вихованню соціально активної особистості студента як майбутнього вчителя, що допоможе розвинутися необхідним якостям справжнього професіонала.

У системі функціонування виховного середовища студентське самоврядування є невід'ємною складовою всієї факультетської системи управління, що сприяє вдосконаленню навчальної, науково-дослідної і виховної роботи зі студентами і реалізує найважливіші функції організації студентського життя. Актуальність вдосконалення моделі студентського самоврядування випливає з вимог гуманізації і демократизації внутрішньовузівської діяльності відповідно до традицій вищої школи, Закону України про вищу освіту.

Студентське самоврядування – це особлива форма самостійної суспільної діяльності студентів по реалізації функцій управління життям студентського колективу відповідно до цілей, що стоять перед ними, і завдань, а також спрямована на те, щоб максимально врахувати інтереси і потреби студентів, на основі регулярного вивчення громадської думки та конкретних ініціатив, що ними висуваються. Воно є елементом загальної системи управління виховним процесом і припускає максимальний перелік інтересів і потреб студентів на основі вивчення громадської думки і конкретних ініціатив. Необхідною підставою функціонування органів студентського самоврядування є створення оптимальних умов для творчого самовираження студентів у навчанні, науці і мистецтві, розвиток наукових і культурних зв'язків зі студентами інших факультетів і навіть університетів, а також сприяння і допомога студентам і випускникам в працевлаштуванні.

Аналіз і узагальнення досліджень дозволили виділити наступні основні завдання студентського самоврядування по організації виховного середовища:

– формування у студентів відповідального і творчого ставлення до навчання, суспільної діяльності і продуктивної суспільно-корисної праці;
– сприяння оволодінню кожним студентом навичками продуктивної самостійної роботи, всебічному розвитку особистості шляхом включення в різноманітні види діяльності;
– забезпечення принциповості, об'єктивності і компетентності при реалізації прав студентів;
– формування у членів колективу на основі самостійності у вирішенні питань студентського життя активної життєвої позиції, навичок управління колективом, що знайдуть своє втілення в подальшій професійній педагогічній діяльності;
– створення обстановки нетерпимості до правопорушників, пияцтва і інших антигромадських проявів та девіантної поведінки;
– надання допомоги адміністрації, професорсько-викладацькому складу в організації і вдосконаленні навчально-виховного процесу;
– пошук і організація ефективних форм самостійної роботи студентів;
– організація системи контролю за навчальною і трудовою дисципліною студентів;
– активізація діяльності громадських організацій у педагогічному закладі;
– організація вільного часу студентів, сприяння всебічному розвитку особистості кожного члена студентського колективу та допомога в самореалізації талановитої молоді.

Характеризуючи систему студентського самоврядування, зазначимо, що вихованню соціально активної особистості майбутнього вчителя в цій системі сприяють такі умови:

1) Опора на природні пристрасті людини до розвитку, дорослішання, свободи.
2) Опора на потреби і можливості студента.
3) Організація спільної діяльності із соціальним спрямуванням, яка створює сприятливі умови для самоствердження та самореалізації студентів.
4) Позитивна мотивація.
5) Рефлексивна суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів та студентів, яка сприяє вихованню соціальної активності особистості.
6) Гуманістичний характер міжособистісних стосунків студентів в системі студентського самоврядування.

Висновки. Реалізація ідей студентського самоврядування в педвузі як компонента цілісного виховного середовища пов'язана з організацією цілеспрямованого специфічного процесу, сутність якого полягає в тому, що визрівання студентської самодіяльності прохо-

дить поступово – від зародження, виникнення загальної захопленості (педагогів і студентів) відповідними ідеями та установками, їх прийняттям, до їх оволодіння в процесі навчання студентів організаторській компетентності, що дозволяє їм надалі реалізовувати повноваження в управлінні життєво важливими справами ВНЗ на рівні досягнення запланованого результату.

Список використаних джерел

1. *Бех І .Д. Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді / І. Д. Бех // Виховна робота у вищому навчальному закладі: симбіоз нового і традиційного : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 17–22.*
2. *Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.*
3. *Гаврилин А.В. Развитие отечественных гуманистических воспитательных систем / А.В. Гаврилин. – Владимир: Изд-во ВОИУУ, 1997. – 208 с.*
4. *Досвід Київського національного торговельно-економічного університету щодо організації виховної роботи зі студентами // Інформаційний вісник. – К.: Вища освіта, 2004. – № 16.*
5. *Дубасенюк О. А. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності педагога : монографія / О. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДПІ, 1994. – 187 с.*
6. *Європейська практика студентського самоврядування в університетах України // Методичні матеріали за ред. проф. Т.Б. Буяльської, 2005.*
7. *Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Изд. центр «Академия», 2005. – 174 с.*
8. *Коллектив. Личность. Общение. Словарь социолого-психологических понятий // Под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова. – Л., 1987.*
9. *Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности /Н.В. Кузьмина – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 114 с.*
10. *Леонтьев А.Н. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностей регуляции деятельности / А.Н. Леонтьев //Вестник МГУ. - сер. 14. «Психология», -1997. - № 1.*
11. *Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.- метод. посібник / М.П. Лукашевич – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.*
12. *Мансуров Н.С. Теоретические предпосылки прогнозирования развития личности и ее активности / Н.С. Мансуров //Экспресс - информация. – 1990. -№4 – С.1-12.*
13. *Николаев И.Г. Педагогические условия моделирования воспитательных систем: автореф. дис. канд. пед. наук / И.Г. Николаев – Краснодар, 2000. – 20 с.*
14. *Новикова Л.И. Педагогика детского коллектива (Вопросы теории) / Л.И. Новикова – М.: Педагогика, 1978. – 144 с.*
15. *Освіта України // Газети № 22 (22 березня 2005 р.); № 24 (29 березня 2005 р.); № 36 (17 травня 2005 р.); № 41(3 червня 2005 р.)*
16. *Селиванова Н.Л. Воспитательное пространство как объект педагогического исследования / Н.Л. Селиванова. – Калуга: Институт усовершенствования учителей, 2000. – 248 с.*
17. *Системный подход в воспитании: Сб. научи, трудов / Под ред. Л.И. Новиковой, А.Т. Куракина, - М., 1979. – 78 с.*

Стаття надійшла до редакції 08.02.2013.

Матвиенко Ю.
Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМЫ СТУДЕНЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ КАК СРЕДЫ ВОСПИТАНИЯ СОЦИАЛЬНО АКТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье рассматривается воспитание студентов как одна из основных составляющих педагогики высшей школы, основываясь на пространственном подходе соответственно возрастным особенностям и специфике молодежной субкультуры. В качестве пространства для воспитания социально активной личности выбрана система студенческого самоуправления.

Ключевые слова: *воспитание, воспитательное пространство, студенческое самоуправление, социально активная личность.*

Matvienko Y.
Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

CHARACTERISTICS OF STUDENT GOVERNMENT AS A MATTER OF EDUCATION SOCIALLY ACTIVE PERSON FUTURE TEACHER

In this article is devoted to the education of students as one of the main components of higher pedagogical education, based on a spatial approach accordingly age peculiarities and specificities of youth subculture. System of student's self-government was chosen as the space for the education of socially active person.

Keywords: *education, educational space, student's government, social active person.*